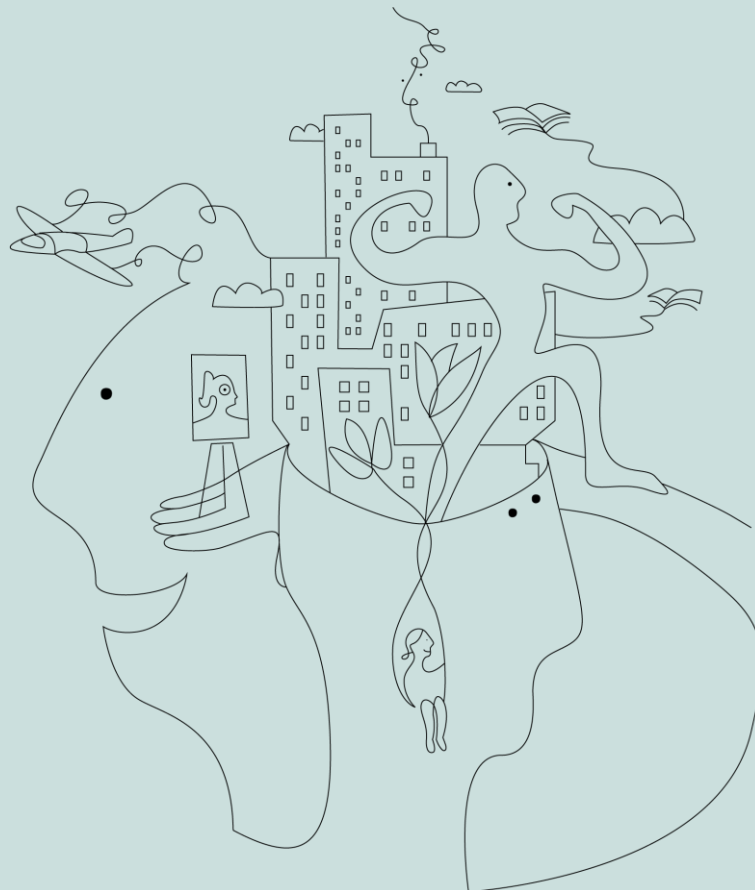

**KARTLÄGGNING AV
SOCIALTJÄNSTENS ARBETE MOT
HEDERSRELATERAT VÅLD OCH
FÖRTRYCK I JÄRFÄLLA OCH
SOLLENTUNA KOMMUN**

PALLE STORM

Rapport 2023:1

Kartläggning av socialtjänstens arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck i Järfälla och Sollentuna kommun

© FoU Nordväst, Järfälla kommun, Sollentuna kommun och författaren

ISBN: 978-91-89681-62-0

FoU Nordväst är ett kunskapscentrum för socialtjänsten i nordvästra Stockholms län.

FoU Nordväst is a Research and Development center for the social services of the northwestern municipalities of Stockholm County, Sweden.

För ytterligare information: www.fou-nordvast.se

Innehåll

Inledning	4
Syfte	4
Frågeställningar till samordnare och socialsekreterare	5
Metod och genomförande	6
Ett projekt med många utmaningar	6
Genomförande	6
Läsanvisning	8
Delresultat 1: intervjuerna med hederssamordnarna	9
Samordnarrollens organisering skiljer sig påtagligt mellan kommunerna	9
Samordnarrollens arbetsbeskrivning	10
Samordnarnas uppdrag	12
Kunskap och kunskapsbehov om Hedersrelaterat Våld och Förtryck	14
Utvecklingsområden	16
Delresultat 2: Intervjuerna med socialsekreterarna/socialarbetarna	17
Betydelsen av olika uppdrag och ansvarsområden	17
Hedersrelaterat våld och förtryck: att balansera på en skör lina	18
Hur definierar yrkesverksamma hedersrelaterat våld och förtryck?	19
Kunskap och personbundenhet	22
Hedersrelaterat våld: En Aspekt av våld i nära relationer?	24
Arbetsätt, metoder och insatser	27
Vilka utvecklingsområden lyfter socialsekreterarna fram	31
Betydelsen och utformningen av det förebyggande arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck	32
Slutsatser och framåtblickande diskussion	34
Möjliga utvecklingsområden	38
Referenser	43

Inledning

Arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck pågår med olika intensitet i hela landet, såväl på nationell, regional som på kommunal nivå. Trots att detta lyfts fram som ett prioriterat område finns det få utvärderingar om vilket utfall socialtjänstens arbete har haft och vilka insatser som framstår som mest effektiva för att ge varaktiga och hållbara effekter för målgruppen. Den forskning som finns visar dock att arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck är komplext och behöver ske i samverkan på flera olika nivåer och mellan olika enheter och yrkesprofessioner.

Att det fortfarande finns en kunskapslucka påpekas även av Statens beredning för medicinsk och social utvärdering, SBU. De påpekar att det saknas forskning om interventioner som ger långvariga effekter, om risk- och skyddsfaktorer bakom hedersrelaterat våld och förtryck, samt om behandlingsmetoder för att förbättra den psykiska och psykosociala hälsan bland personer som lever under hedersrelaterat våld och förtryck (SBU, 2019). Liknande slutsatser dras i en utvärdering från Myndigheten för vårdanalys (2020) som visar att det saknas konkreta och evidensbaserade arbetsmetoder som går att använda i det dagliga, konkreta arbetet med personer som utsatts eller lever under hedersrelaterat våld och förtryck. Vidare påpekar myndigheten att det finns begränsad kunskap om det förebyggande och långsiktiga arbetet med denna målgrupp. Som en del i att öka kunskapen om detta har bland annat Socialstyrelsen (2021) kartlagt och utarbetat stöd till socialtjänsten och hälso- och sjukvården med syfte att yrkesverksamma att kunna identifiera, upptäcka och bedöma hedersrelaterat våld och förtryck. Järfälla kommun och Sollentuna kommun har båda valt att satsa på arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck, och det är mot bakgrund av denna prioritering som föreliggande rapport tar sitt avstamp.

SYFTE

Syftet med denna rapport är att, genom individuella- och gruppintervjuer med hederssamordnare i nordvästkommunerna (Järfälla, Sigtuna, Sollentuna, Sundbyberg och Upplands-Bro kommun) och yrkesverksamma socialarbetare inom olika socialtjänstområden i Järfälla och Sollentuna kommun, få en ökad kunskap om socialtjänstens arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck. Utgångspunkten har varit att kartlägga nuvarande arbetssätt och utvecklingsområden gällande arbetet med målgruppen.

FRÅGESTÄLLNINGAR TILL SAMORDNARE OCH SOCIALSEKRETERARE

- Hur organiseras arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck?
- Hur definieras och tolkas hedersrelaterat våld och förtryck av samordnare och socialarbetare inom olika socialtjänstområden?
- Vilket stöd finns och vilket stöd efterfrågas i arbetet med personer som lever under hedersrelaterat våld och förtryck?
- Vilka kunskaper finns och vilka efterfrågas när det gäller socialtjänstens arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck?
- Vilka utvecklingsområden identifierar samordnarna och socialtjänstens medarbetare när det gäller socialtjänstens arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck?

Metod och genomförande

ETT PROJEKT MED MÅNGA UTMANINGAR

Även om projektets övergripande syfte och frågeställningar varit desamma under projektets gång, har flera olika faktorer påverkat hur projektet kommit att genomföras i praktiken. I den inledande projektplanen beslutades att datainsamlingen med yrkesverksamma inom olika socialtjänstverksamheter skulle bygga på gruppintervjuer. Det beslutades också att datainsamlingen och analysarbetet skulle ske i nära samarbete mellan ansvarig projektledare och samordnarna mot hedersrelaterat våld och förtryck i respektive kommun.

Projektplanen och intervjufrågorna formulerades i samarbete mellan hederssamordnarna i respektive kommun och ansvarig forskningsledare, och godkändes också av projektets styrgrupp. Däremot bidrog framförallt samhällets och socialtjänstens påverkan av Covid-19 att det blev svårt att genomföra projektet i enlighet med projektplanen.

Pandemin gjorde det svårt att genomföra gruppintervjuerna, trots att de genomfördes digitalt via Teams. Hög arbetsbelastning och sjukdomar bland de tilltänkta respondenterna innebar att en intervju kunde bli uppskjuten flera gånger innan den faktiskt kunde genomföras. Andelen respondenter per gruppintervju var i snitt två per tillfälle. Det innebar att de möjligheter som finns med gruppintervjuer, som till exempel att metoden möjliggör ett synliggörande av såväl individuella- som gemensamma perspektiv på det fenomen som studeras, i viss mån gick förlorat. Dessutom blev det svårt att identifiera vad som representerade arbetsgruppens perspektiv och synpunkter och vad som snarare representerade intervjupersoners egna åsikter, erfarenheter och reflektioner kring de frågor som studien ställde.

GENOMFÖRANDE

Inför projektet utarbetades ett informationsbrev som redogjorde för projektets syfte och datainsamlingsmetoder, hanteringen av respondenternas personuppgifter, samt för hur det insamlade materialet skulle presenteras. Detta informationsbrev skickades ut av såväl samordnarna som av undertecknad forskningsledare till utvalda chefer för de olika socialtjänstverksamheterna, samt till hederssamordnarna i de olika kommunerna.

I denna studie deltog hedersamordnare/samordnare mot våld i nära relationer från fem kommuner (Järfälla, Sigtuna, Sollentuna, Sundbyberg och Upplands-Bro kommun). I några intervjuer deltog även samordnare som i huvudsak arbetade med våld i nära relationer. Fyra av de fem intervjuerna genomfördes via Teams och en i form av en inspelad telefonintervju.

När det gällde intervjuerna med socialsekreterare, socionomer och socialarbetare i Järfälla respektive Sollentuna kommun beslutades att intervjuerna skulle avgränsas till att omfatta anställda vid inom socialtjänstens individ- och familjeomsorg i respektive kommun. De chefer som visade intresse för att låta medarbetarna delta i studien mejlade kontaktuppgifter, och utifrån dessa bokades datum och tid för intervju. På grund av de utmaningar som tidigare nämnts, förändrades inte bara förutsättningarna kring datainsamlingen, utan även det praktiska genomförandet av gruppintervjuerna. Ambitionen var inledningsvis att intervjua socialsekreterare och socialarbetare vid motsvarande socialtjänstenheter i de två kommunerna. Denna ambition blev av olika skäl inte möjlig att uppfylla fullt ut. Totalt deltog 20 respondenter, inom följande socialtjänstområden/enheter.

- Barn- och ungdomsenheten
- Familjestödsenheten
- Försörjningsstöd
- Vuxenenheten
- Flyktingstöd, mottagning, integration
- Förebyggande/Preventiva enheten
- Stöd, samtal och behandlingsenheten

För att värna om respondenternas anonymitet redogörs inte om ovanstående intervjuer genomfördes med socialtjänstmedarbetare inom respektive socialtjänstenhet i både Järfälla kommun och i Sollentuna kommun eller bara i den ena kommunen.

Samtliga intervjuer inleddes med en kort sammanfattning av det som skrivits i informationsbrevet i syfte att lyfta eventuella frågor och funderingar. Samtliga intervjupersoner gav sitt samtycke till att intervjuerna spelades in. Intervjuerna transkriberades av ansvarig projektledare för att därefter tematiseras utifrån projektets övergripande syfte och frågeställningar (jmf Widerberg, 2002). En utmaning under intervjuerna var att det inte alltid var möjligt att följa intervjuguiden. Framförallt innebar skillnader i yrkesfunktion och arbetsbeskrivning att vissa av de frågor som guiden tog

uppfattades som mindre relevanta/angelägna för den egna enheten/respondenterna. Denna skillnad framkom inte bara mellan olika socialtjänstområden, utan även mellan olika yrkesfunktioner. En del av respondenterna arbetade till exempel direkt myndighetsutövande medan andra hade en mer utredande/kartläggande funktion på arbetsplatsen.

LÄSANVISNING

Rapporten är uppdelad i tre avsnitt och inleds med en bearbetad sammanställning av resultatet från intervjuerna med samordnarna mot hedersrelaterat våld/våld i nära relationer. Därefter följer motsvarande presentation av resultatet från intervjuerna med socialtjänstmedarbetarna. Därefter följer ett kortare resultatkapitel där resultatet från samtliga intervjuer vävs samman. Denna presentation fokuserar både på det generella och ger förslag på möjliga utvecklingsområden som identifierats.

Delresultat 1: intervjuerna med hederssamordnarna

SAMORDNARROLLENS ORGANISERING SKILJER SIG PÅTAGLIGT MELLAN KOMMUNERNA

Sammanställningen av intervjuerna visar att uppdraget som samordnare mot hedersrelaterat våld och förtryck skiljer sig påtagligt mellan nordvästkommunerna. Skillnaderna handlar dels om var i den kommunala organisationen som samordnarrollen är placerad, och dels om vad som ingår i samordnaruppdraget. När det gäller frågan om var inom förvaltningen som tjänsten som samordnare är placerad så uppger alla utom en att tjänsten är placerad inom socialtjänstförvaltningen. Den av samordnarna som har sin tjänst placerad på kommunledningskontoret uppger att ett av motiven till detta är att säkerställa att de arbetsätt och rutiner gällande hedersrelaterat våld och förtryck ska gälla alla enheter i den kommunala förvaltningen. Bland de samordnare som är placerade inom socialtjänstförvaltningen är några knuta till en specifik enhet, och andra på en mer övergripande nivå inom förvaltningen.

Det här uppdraget, det som jag fått när jag började, det var det här kommunpolitiska uppdraget, där de hade kommit fram till olika områden som behövde förstärkas. Utifrån det gick uppdraget till socialförvaltningen, för att man skulle förverkliga de delar man sett (Samordnare 1).

Tjänstens lokalisering har betydelse för de villkor och förutsättningar som samordnarna har att förhålla sig till i det dagliga arbetet. Samordnarna uppger att det finns både för- och nackdelar med att vara lokaliserade på olika nivåer i den kommunala organisationen. Det som lyfts som positivt med att befinna sig i kommunledningen är att det ger ett visst mandat att kunna utföra olika stöd- och utbildningsinsatser, och att det skapar förutsättningar för att dessa insatser ska kunna förankras inom alla avdelningar/enheter/kontor. Nackdelen är att även om placeringen ger ett "helikopterperspektiv" när det gäller hedersrelaterat våld och förtryck, så är möjligheten att jobba med specifika interventioner till specifika enheter begränsad. Det innebär att det finns begränsat utrymme att rikta in sig på specifika enheter där socialarbetarna kan behöva olika typer av stöd, beroende på vilken mål/klientgrupp som enheten är specialiserad på. De samordnare som har sin tjänst lokaliserad inom socialtjänstförvaltningen, antingen i en övergripande funktion eller på en specifik enhet, lyfter just fram närheten till socialarbetarna och cheferna som en styrka som skapar

förutsättningar för att stärka socialtjänstens arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck.

Det är bra på så sätt att man får en plattform och kan ta ”tempen” på vad som sker i kommunen [...]. Vi träffar ju inte klienter, men när man träffar personer som har klienter så kan man ju testa olika idéer, testa ny forskning (Samordnare 2).

Däremot är en utmaning som nämns att samordnarna saknar det övergripande perspektivet kring kommunens arbete i stort när det gäller hedersrelaterat våld och förtryck. En annan utmaning handlar om vilket mandat som samordnarna har, ges och får i samverkan med andra förvaltningar utanför den egna enheten. Detta illustreras nedan av en samordnare som är placerad på en specifik enhet, men där arbetsbeskrivningen också innehåller samverkan mellan olika enheter inom förvaltningen.

”Jag har efterfrågat det [mandat, min not.] från min chef, eftersom jag har ett kommunövergripande uppdrag så blir det svårt när man inte har något slags mandat för de andra förvaltningarna, utan man får gå andra vägar” (Samordnare 3).

Att ”gå andra vägar” är ett tema som återkommer i fler av intervjuerna med de samordnare som är placerade på olika enheter inom socialtjänstförvaltningen. Men det avser intervjupersonerna att de kan arbeta övergripande genom att bygga upp personliga kontakter med chefer på andra enheter. I detta sammanhang bör det också påpekas att svårigheter med att skapa samverkan i hedersfrågan inte enbart finns i förhållande till enheter utanför socialtjänstförvaltningen. Enligt intervjupersonerna skiljer sig engagemanget och intresset mellan olika chefer inom den egna socialtjänstförvaltningen. Att bygga samarbetet på personliga kontakter skapar å ena sidan förutsättningar för att få tillträde till enheterna och förtroende att genomföra olika utbildningar och interventioner. Å andra sidan riskerar det att bidra till en personbundenhet som gör det svårare att säkerställa strukturer och rutiner över tid. Detta dilemma diskuteras närmare under rubriken ”handlingsutrymme”.

SAMORDNARROLLENS ARBETS BESKRIVNING

Som påpekats i temat ovan handlar en skillnad mellan samordnarna om i vilken omfattning uppdraget om hedersrelaterat våld och förtryck delas av andra uppdrag som åligger dem. Vid tidpunkten för materialinsamlingen till denna rapport var det två kommuner som valt att ha en samordnare inriktat på hedersrelaterat våld och förtryck och en samordnare som specifikt

fokuserade på våld i nära relationer (VINR). Övriga kommuner hade valt att integrera dessa två uppdrag i en och samma roll. De samordnare som arbetade i kommuner där samordnarrollen var uppdelad lyfte fram följande reflektioner kring nyttan med denna organisering.

Jag tänker att ha två individer som arbetar med varsin del också gör att vi kan jobba mycket mer. Jag vet också [när uppdraget låg i samma funktion, min not.] att jag kanske inte la så mycket tid på heder. Våld är så mycket och heder är ett perspektiv (Samordnare 4).

Kanske inte att dela så mycket, men jag tänker att det är viktigt att [heder, min not.] är något annat än våld i nära relationer, att det är ett nätverk, barnuppfostran, det handlar både om pojkar och flickor, utsatthet, normer och värderingar. Om man då har som de flesta kommuner är att heder hamnar vid sidan av för att det liksom inte finns resurser för båda sakerna (Samordnare 1).

De samordnare som hade ansvar för både våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck lyfte att de båda uppdragen innebar en ”stor hatt”, där dessa två stora områden var integrerade i en funktion. Däremot lyfte de fram att det också fanns risker med att separera våld i nära relationer från hedersrelaterat våld och förtryck, eftersom det trots skillnader även finns mycket som är överlappande. Detta nämndes även av de samordnare som inte hade en delad funktion. En av samordnarna med en delad funktion uppgav, till skillnad från vad som framkommer föregående citat, att den nationella och kommunala fokuseringen på hedersrelaterat våld och förtryck kan leda till ett minskar fokus på våld i nära relationer. En annan utmaning som lyftes fram var att ett alltför riktat fokus på just hedersrelaterat våld riskerade att på förhand ”kulturalisera” våldet, en risk som inte beskrevs som lika uppenbar när det handlade om en mer övergripande förståelse av våld i nära relationer.

Just det här att man inte vill kulturalisera våldet [...]. Det kan ju vara exakt samma scenario med en utländsk och en svensk, men man vet att man inte hade reagerat på samma sätt om det hade varit en svensk familj till exempel (Samordnare 5).

Sen finns det ju risker. Jag är inte helt bekväm i att se heder som någonting helt annat. Jag tror att det finns de som vill särskilja det helt, då är risken att vi hamnar i någon form av kulturdiskussion igen (Samordnare 4).

Enligt intervjupersonerna är risken med att kulturalisera våldet genom att särskilja denna våldsform från den mer övergripande etiketteringen ”våld i

nära relationer” att våldets uttryck och orsak tolkas på olika sätt av yrkesverksamma beroende på våldsutövarnas och de våldsutsattas etniska och kulturella bakgrund.

SAMORDNARNAS UPPDRAG

När det gäller samordnarnas uppdrag fanns det både likheter och skillnader mellan arbetsinnehållet och arbetsbeskrivningen. Till det gemensamma hörde till exempel att omvärldsbevaka hedersfrågan. I det ingick bland annat att sondera aktuell forskning och ta del av lovande arbetssätt i andra kommuner. Vidare handlade det om att ta del av ny lagstiftning och dess tillämpning och att sprida detta till berörda enheter. Ett annat gemensamt uppdrag som var gemensamt för alla samordnare var att planera, organisera och genomföra utbildningsaktiviteter om hedersrelaterat våld och förtryck, såväl till socialarbetare inom den egna förvaltningen som till andra yrkesverksamma i kommunen (bland annat lärare i grundskolan och SFI-lärare). I några kommuner anlidade samordnarna utbildare från till exempel Origo eller TRIS (Tjejers rätt i samhället). I andra kommuner var tanken att samordnarna själva skulle hålla i dessa utbildningssatsningar, men på grund av samhällsspridningen av Covid-19 var de flesta utbildningssatsningar lagda på is. Även om det gick att genomföra utbildningar digitalt påpekades det de viktiga kollegiala diskussionerna gick att genomföra på ett tillfredsställande sätt via digitala verktyg.

I samordnarnas uppdrag att planera och organisera utbildningstillfällen ingår även att säkerställa att utbildningens innehåll inriktades och anpassades till målgruppens behov. Det var inte alltid helt enkelt. Dels kunde medarbetare inom olika socialtjänstområden ha skilda behov gällande utbildningens innehåll, och dels kunde medarbetare i utbildning- och skolförvaltningen ha andra behov än socialarbetarna. En annan utmaning var att även om samordnarna organiserade både grund- och vidareutbildning gällande arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck, så saknade de eget mandat att göra utbildningen obligatorisk för berörda. Det var bara en av samordnarna som uppgav att medarbetarna skulle gå minst basutbildningen om hedersrelaterat våld, men samtidigt visste inte denne säkert om det handlade om ett ”ska-krav” eller om basutbildningen var frivillig.

Man ska gå webb-kurs ”Heder” som minst, som baskunskap [...]. Jag tror att utbildningen är frivillig, men jag vet faktiskt inte. Mycket är ju upp till vad cheferna vill tänker jag (Samordnare 6).

Mandatet att göra grundutbildningen obligatorisk blir givetvis svårare ju längre bort från socialkontorets verksamheter som de tilltänka

kursdeltagarna befinner sig. Men som citatet ovan illustrerar, och som tidigare påpekats, är detta delvis en fråga om prioriteringar. Cheferna inom socialförvaltningen kan lägga olika mycket vikt vid att de och deras medarbetare ska delta i utbildningen.

Ett uppdragsområde som skiljer sig mellan samordnarna handlar om i vilken utsträckning de förväntas fungera som stöd för handläggarna i enskilda ärenden. Några uppger att det är en funktion som kan komma att ingå i arbetsbeskrivningen framöver, något som de ser som angeläget. Andra menar att det är en arbetsuppgift som ingår, men understryker att det handlar om stöttning, inte beslutsfattande.

Dom [socialarbetarna, min not.] ringer om de har komplicerade ärenden och berättar vad det handlar om, så diskuterar vi. Men jag är också väldigt tydlig med att de också måste dra det men sina gruppledare och chefer, eftersom det är de som beslutar, inte jag (Samordnare 1).

Det är bara två intervjupersoner som uppger att stöd och stöttning till yrkesverksamma utgör en integrerad del av arbetet.

Jag jobbar ju väldigt operativt, jag är ju insatt i alla ärenden vi har och bollar med handläggarna dagligen om hur de ska gå vidare, så ser det ju inte ut i alla kommuner (Samordnare 6).

Mycket av det jag gjort är att jag har sagt ja till det mesta. Jag har en del kontakter med olika verksamheter. Jag försöker jobba mot elevhälsan, jag har haft en del konsultation i ärenden [inom socialtjänsten, min not.]. Inte att jag är inne på individnivå, mer att jag ger råd (Samordnare 1).

Samordnaren, som i det första citatet ovan beskriver sitt arbete som främst operativt, påpekar att detta å ena sidan ger en god inblick i socialtjänstens arbete med dessa frågor. Å andra framstår det som att arbetet kan bli svårt att greppa, särskilt för de samordnare som i allt för stor utsträckning förväntas formulera och genomföra sitt uppdrag på egen hand.

Flera av samordnarna lyfte också fram behovet av att kommunerna utarbetar kommunövergripande policydokument om mål gällande arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck, och att dessa sedan konkretiseras till lokala mål på enhets- och avdelningsnivå. Samordnarna påpekade att detta dels skulle innebära att ramarna för samordnarnas arbete blev tydligare, och dels att kommunens mål blev kända och implementerade i de olika verksamheterna. Detta var också ett pågående arbete där kommunerna uppgavs ha kommit olika långt. Den då pågående samhällspridningen av

Covid-19 innebär också att detta arbete lagts på is vid tiden för intervjuernas genomförande.

KUNSKAP OCH KUNSKAPSBEHOV OM HEDERSRELATERAT VÅLD OCH FÖRTRYCK

När det gäller samordnarnas uppfattning om kunskap och kunskapsbehov angående hedersrelaterat våld och förtryck bland socialtjänstens medarbetare så har intervjupersonerna skilda förutsättningar att skapa sig en bild av detta. Utifrån intervjuerna kan dessa skillnader i förutsättningar relateras till samordnarnas olika uppdrag och ansvarsområden i den kommun som de arbetar i. De samordnare som har ett mer kommunövergripande uppdrag har större inblick i kunskapsläget och kunskapsbehovet i kommunen som helhet. Däremot har de något mindre insikt när det gäller kunskapsläget och kunskapsbehovet på konkret enhets- eller avdelningsnivå. De samordnare som arbetar mer specifikt mot socialtjänstens individ- och familjeomsorg har istället större överblick över kunskapsläget på den konkreta enhets- eller avdelningsnivån, men mindre kunskap om hur det ser ut på andra enheter inom och utanför den egna förvaltningen.

I relation till socialtjänstens myndighetsutövande enheter är det två teman kring kunskap och kunskapsbehov som utkristalliserar sig i intervjuerna. Det ena handlar om att övervinna rädslan för att våga lyfta frågor om hedersrelaterat våld och förtryck i det direkta klientmötet. Det andra temat handlar om att socialsekreterarna måste ha tillräckligt med kunskap och kompetens för att kunna identifiera hedersrelaterat våld och förtryck under utredningsarbetet.

När det väcks frågor, våga fråga. Jag vet inte riktigt om det görs, det måste kartläggas. Det finns lite rädsla för heder [...]. Det får en egen agenda. (Samordnare 5).

Den här frågan blir kopplad till personen och vad personen är bekväm att prata och bekväm att leda i (Samordnare 3).

Intervjudeltagarna uttrycker ett behov av ökad kompetens eftersom detta skulle göra att flera vågade lyfta frågan om hedersrelaterat våld och förtryck. Som flera av intervjupersonerna också lyfter är det ytterst få personer som de möter i arbetet som självmant skulle berätta om att de lever under ett hedersförtryck. Utifrån detta är de yrkesverksammes frågor om hedersvåld och förtryck en absolut förutsättning för att den här formen av utsatthet ska uppmärksammas. En av anledningarna till att det kan finnas ett motstånd bland socialsekreterarna att lyfta frågor om heder är oron och rädslan över att stereotypisera människor utifrån deras etniska och kulturella bakgrund.

Det gör i sin tur att det finns en viss personbundenhet gällande hur bekväma och trygga socialsekreterarna är när det kommer till att uppmärksamma och prata om heder med klienterna.

Att våga fråga hänger delvis samman med det andra kunskapsbehovet, som enligt samordnarna handlar om att identifiera hedersrelaterat våld och förtryck i det konkreta utredningsarbetet. För det första uppges en förutsättning vara att socialsekreterarna har kunskap om heder i en sådan utsträckning att de kan lyfta dessa frågor i klientmöten där detta mer eller mindre tydligt artikuleras. Men för att kunna fråga krävs kunskap för att veta när och hur de ska lyfta detta. För det andra är kunskap om heder direkt nödvändig i utredningsarbetet för att kunna utkristallisera hedersrelaterade aspekter i den många gånger omfattande utredningen. Det handlar också om kunskap och rutiner för hur dessa ärenden ska handläggas, och om vilka specifika faktorer som ska tas i beaktande. Det kan till exempel handla om att inte låta en släkting följa med som tolk, eftersom denne kan vara en av våldsutövarna.

Vidare uppger samordnarna att det saknas tydlig överblick i kommunen över andelen ärenden som innefattar, eller misstänks innefatta, hedersrelaterat våld och förtryck. Den statistik som finns tillgänglig bygger på hur socialsekreterarna aktualiserar ärendet. Däremot är det inte alltid säkert att ett ärende som aktualiseras som heder bedöms handla om det längre fram i utredningen. På samma sätt kan ett ärende som först aktualiseras som våld i nära relationer visa sig handla om heder under utredningens gång. Två av samordnarna uttrycker också under intervju att de tror att andelen ärenden där socialsekreterarna misstänker att det kan finnas en hedersproblematik ändå inte aktualiseras det i första steget av handläggnings- och utredningsarbetet.

Jag tror att det är mer hedersrelaterat våld, att det finns mycket mer...
Jag tror inte man är jättesnabb med att trycka in den där
aktualiseringsknappen, jag tror att man vill veta mycket mer
(Samordnare 2).

Flera av samordnarna efterfrågar därför möjligheten att inte bara kunna få en överblick över andelen ärenden som aktualiseras som heder, utan även över hur många av utredningarna och besluten som mynnar ut i att det handlar om hedersrelaterat våld och förtryck.

UTVECKLINGSOMRÅDEN

Behovet som samordnarna ser avseende socialtjänstens utvecklingsområden gällande det fortsatta arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck är också tydligt kopplat till behovet av kunskap att lyfta och utreda dessa ärenden. En stor utmaning uppges vara att det saknas tydliga rutiner och stödprocesser i utredningsarbetet. Även om det numera finns en stor kunskapsbank gällande heder, saknas fortfarande tillgänglig kunskap om hur det ska implementeras i det praktiska utredningsarbetet.

Det finns inte så mycket utredningsmaterial eller stödmaterial när det gäller heder. Det hade varit bra att få någonting mer konkret att luta sig tillbaka mot när det gäller utredning inom socialtjänsten (Samordnare 4).

Att det finns någon kunskapsbank i kommunen, hur ser det ut med verktyg, strukturer och forskning, så att det finns något att hämta, det finns en källa (Samordnare 5).

Som citaten också antyder saknas det i nuläget tydliga, förankrade och upparbetade rutiner i syfte att stödja socialsekreterarna att utreda och bedöma ärenden som artikulerar, eller som tydligt uppfattas innehålla, hedersrelaterat våld och förtryck. Det innebär bland annat att det finns behov av handlägningsstöd som tar sin utgångspunkt i forskning och beprövad erfarenhet. Här ser samordnarna att nordvästkommunerna i högre utsträckning skulle kunna stötta varandra. Som motiv uppges att även om förekomsten av hedersrelaterat våld kan skilja sig mellan kommunerna, är innebörden i hedersproblematiken och utmaningarna i det förebyggande och utredande arbetet gemensamma.

Delresultat 2: Intervjuerna med socialsekreterarna/socialarbetarna

BETYDELSEN AV OLIKA UPPDRAG OCH ANSVARSOMRÅDEN

Som tidigare påpekats finns det ett behov av att kartlägga och synliggöra arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck inom socialtjänstens olika verksamhetsområden. Samtidigt innebär denna ansats vissa utmaningar, inte minst mot bakgrund av de olika målgrupper och uppdrag som åligger socialtjänstens medarbetare inom olika enheter.

Dessa skillnader återspeglas också i denna resultatredovisning. För vissa socialsekreterare innebär det att de först möter dessa klienter när det blivit utrett att det finns någon aspekt av hedersrelaterat våld eller förtryck i ärendet. För andra yrkesverksamma, som till exempel socialarbetare som arbetar som fältarbetare å ena större möjligheter att i ett tidigt skede uppmärksamma barn och unga som lever under hedersnormer eller hedersförtryck, men har däremot inget myndighetsutövande uppdrag.

Ämnet är ju väldigt komplext och vi har inte den specifika utbildningen för hedersrelaterat våld, men vi har ju anmälningsskyldighet. Är det så att vi har en ungdom... eller ett barn som kommer fram till oss och berättar att den har blivit utsatt för våld hemma, så blir det lite svårt för oss att veta om det är hedersrelaterat våld (Socialsekreterare, Barn- och Ungdomsenheten).

Å andra sidan har de socialarbetare som arbetat "på fält" i högre utsträckning, både i sin arbetsbeskrivning och i sitt dagliga arbete, större möjligheter än socialsekreterare inom myndighetsutövning att arbeta förebyggande mot hedersrelaterat våld.

Det upptäcks så himla sent, vi får ofta in anmälan när de berättar om det värsta, värsta, att de är på väg att bli bortgifta eller vad som (Socialsekreterare, Barn- och Ungdomsenheten).

En annan skillnad mellan olika socialtjänstområden är att klienterna aktualiseras på olika sätt. Socialsekreterare på Barn- och Ungdomsenheterna och Vuxenheterna uppger till exempel att de är få personer som söker sig dit av fri vilja. Vidare uppger intervjupersonerna att det kan vara svårt att veta om klienterna/familjerna deltar i och accepterar de insatser som socialtjänsten beslutat om för att de själva vill eller om det är för att undvika att andra, mer ingripande, insatser aktualiseras. Inom andra

socialtjänstområden, som till exempel inom ekonomiskt bistånd kan situationen se annorlunda ut, inte minst eftersom många av klienterna söker detta bistånd av egen vilja.

Ibland kan man ju känna att en fördel med vårt jobb är att vi har ganska långa kontakter med de klienter vi möter, vilket gör att vi kan ha en klient i många, många år, eller samma familj i många år. Det gör ju att man lär känna dem lite bättre, så man kanske kan ha en liten känsla för... man lär ju känna dem till slut, ”hur ser familjedynamiken ut i den här familjen?” (Socialsekreterare, försörjningsstöd).

De skilda uppdrag, ansvarsområden och mandat som åligger olika socialtjänstenheter innebär dels att det blir svårt att spegla resultatet från intervjuerna med yrkesverksamma mot varandra. Vidare måste dessa organisatoriska skillnader i uppdrag och ansvarsområde tas i beaktande vid läsningen av de teman och citat som illustreras i kapitlet.

HEDERSRELATERAT VÅLD OCH FÖRTRYCK: ATT BALANSERA PÅ EN SKÖR LINA

Även om skillnaderna mellan olika socialtjänstområden utkristalliserades i de olika gruppintervjuerna, fanns det också många likheter gällande det övergripande arbetet mot hedersrelaterat våld. Ett gemensamt tema som framkom i samtliga intervjuer var att hedersrelaterat våld och förtryck krävde lyhördhet och fingertoppskänsla från de yrkesverksammas sida. En genomgående utmaning som beskrevs var att å ena sidan kunna agera så fort som möjligt, å andra sidan inte så fort att det riskerar öka risken att livssituationen förvärras för klienterna.

Ibland kan man ju behöva balansera personens skydd mot hur mycket man kan gå in i vissa saker, med vissa familjemedlemmar, man behöver förhålla sig till den andras utsatthet [...]. Det är viktigt att visa att man vill påverka en ungdom, men *hela tiden*, hur mycket kan jag göra det utan att den här riskerar att fara illa? (Socialsekreterare, Vuxenenheten).

En stor skillnad när det inte handlar om heder, är ju att vi vill värna om nätverket, vi vill gärna att de ska vara inkluderade, vi vill gärna ta vara på dem. Men med heder blir det lite tvärtom. Man utforskar så att nätverket inte blir en riskfaktor, för heder handlar ju om ett kollektiv. Det är inte enbart en person som har den här värderingen, det är ju ett kollektiv, stora släkter (Socialsekreterare, Barn och ungdomsenheten).

Å ena sidan behöver socialsekreterarna ett visst underlag för att kunna fatta ett rättssäkert beslut, oavsett om ärendet handläggs på den egna enheten eller ska rapporteras vidare. Å andra sidan finns som sagt risken att ”fel” bemötande kan få personen att backa eller utsättas för ännu större risk för

sanktioner eller våld. En annan utmaning som nämndes var att hedersrelaterat våld och förtryck samt hedersnormer måste förstås utifrån den sociala eller ”kulturella” kontext som både de själva som yrkesverksamma och klienterna lever i. Det som socialtjänsten förstår som ett uttryck för detta förtryck, kan ses som en självklar del för personer som lever under det. Det innebär att inte är självklart att vare sig den som är våldsutsatt eller den/de som är våldsutövare själva skulle betrakta det som ett uttryck för hedersrelaterat våld.

Flera av intervjupersonerna efterfrågar också kunskap om hedersförtryckets olika uttryck och att dessa i ringa utsträckning tas upp i de basutbildningar om hedersvåld som de fått ta del av genom kommunen. Även om de flesta intervjudeltagare uppgav att det finns ett ökat fokus i samhället och i kommunen mot denna form av våld, menar flera av dem samtidigt att dessa frågor borde uppmärksammas mer som en del av enhetens verksamhetsutveckling.

Det skulle absolut vara relevant att prata om det mer än man gör i dag. Jag vet inte, det finns så väldigt många olika saker som man skulle behöva lyfta, och det här är ett ämne som inte lyfts så mycket som det bör, det har tyvärr inte blivit ett fokus hittills (Socialsekreterare, Vuxenheten).

Jag tror inte att vi har pratat så mycket specifikt om hedersrelaterat våld och förtryck... just, men våld i största allmänhet, det har kommit upp (Socialsekreterare, Flyktingstöd).

Dessa citat väcker dels frågor om hur mycket kunskap om hedersrelaterat våld och förtryck som yrkesverksamma socialarbetare kan förväntas ha i relation till andra nödvändiga kunskaper i förhållande till de olika socialtjänstområden som respondenterna arbetar inom. Dels väcker det frågan om hur hedersrelaterat våld och förtryck kan, och ska, definieras. Är hedersrelaterat våld och förtryck en aspekt av det som kan rymmas inom paraply-begreppet ”våld i nära relationer”, eller ska det tolkas som en specifik form av våld?

HUR DEFINIERAR YRKESVERKSAMMA HEDERSRELATERAT VÅLD OCH FÖRTRYCK?

När det gäller frågan om hur intervjupersonerna definierar hedersrelaterat våld och förtryck visar resultaten att det inte bara fanns skillnader mellan dem som deltog i denna studie. Det framkom att också fanns en variation av definitioner och förståelser av begreppet inom arbetsgruppen. En aspekt som delades av respondenterna var att utgångspunkten i hedersförtrycket vilade på en kollektivistisk förståelse med utgångspunkt i flickor/kvinnors

erfarenheter. Det innebar i sin tur att det fanns det vissa skillnader när det handlade om kopplingen mellan heder, unga flickor/kvinnor, sexualitet och normer om oskuld. När intervjupersonerna talade om oskuldsnormer och kön menade de att det i första hand var kopplat till unga flickor och kvinnor i familjen.

Det handlar ju om en väldig social kontroll, där liksom kvinnor och flickors heder, det är oftast det som det som det handlar om, blir så otroligt viktig för hela familjen, hela släkten. Jag tänker att pojkar blir indragna i det här för det är ofta de som ska kontrollera sin syster eller mamma (Socialsekreterare, Flyktingstöd).

Även om citatet ovan även lyfter in unga pojkars/mäns roll så är det utifrån ett perspektiv som utgår ifrån att dessa i första hand ska betraktas som dem som har den primära rollen att kontrollera och upprätthålla familjens heder.

Andra respondenter argumenterade mer tydligt för en definition som synliggjorde unga pojkar/män som både offer och förövare för hedersrelaterat våld och förtryck.

Intressant om man just lyfte fram männens perspektiv, inte bara att kvinnorna är offren. Ofta pratar man om kvinnor eller flickor, det är ju oftare flickor än vuxna som skickas till hemlandet och som kommer tillbaka efter sommaren, gifta. Men det händer ju även män (Socionom, Stöd och behandlingsenheten).

Sen kanske det är lättare att peka på kvinnors utsatthet för det är synligare, men kanske inte för killar. Men det kanske är för att de inte kan reflektera över sin roll eller val av roll, den kanske bara är liksom (Socialsekreterare, Vuxenenheten).

Denna bredare definition av begreppet kan dels tolkas som en ambition att lyfta fram att även pojkar/män kan utsättas för hedersrelaterat våld, men också att rollen som "förövare" kan ses som en form av offerroll. Vidare lyfte några intervjupersoner, med hänvisning till några kända fall, att även kvinnor kan vara en del i att upprätthålla hedersförtryck. Några av respondenterna menade också att HBTQ och i viss mån funktionsvariation, liksom normer och krav om oskuld, kan utgöra grund för ett hedersförtryck.

Jag tänker att HBTQ ju är en väldigt stark komponent i det här med heder (Socialsekreterare, Flyktingstöd).

Jag håller med, man ska absolut inte begränsa det, det är ju tjejens begränsningar egentligen att inte få gå till fritidsgården. Men jag är mer inne på förbudet, det här med HBTQ, det är som det här att man inte

visar upp att man har ett barn med funktionshinder... där är det ju också en massa, det är fullt, det är ju det begreppet, jag tycker definitivt att man måste bredda när man tittar på det i sin komplexitet (Socialarbetare, Fältenheten).

De socialsekreterare/socialarbetare som argumenterade för en bredare definition av begreppet påpekade framförallt att den gängse förståelsen av hedersrelaterat våld och förtryck kunde göra det svårare för socialtjänsten att uppmärksamma pojkars/mäns/HBTQI- personers risk att bli utsatta för hedersförtryck. Flera av dem påpekade att pojkars och unga mäns perspektiv ofta föll bort i diskussioner om heder, oavsett om de primärt tillskrevs rollen som offer, förövare eller båda delarna.

Att de yrkesverksamma gav uttryck för lite skilda definitioner och förståelser av hedersrelaterat våld och förtryck kanske inte kan ses som anmärkningsvärt eller som en utmaning för det arbete som bedrivs. Däremot kan det ur ett klient- och rättssäkerhetsperspektiv framstå som angeläget att lyfta fram olikheter som respondenterna uppgav fanns inom den egna arbetsgruppen. De skillnader som lyftes fram handlade inte bara om definitioner av hedersrelaterat våld och förtryck, utan också om att det fanns skillnader kring huruvida detta skulle betraktas som ett specifikt uttryck av våld, eller som en del av det som faller under det begreppet ”våld i nära relationer.” Å ena sidan lyftes detta fram som positivt, då skilda perspektiv kunde innebära större möjligheter att identifiera olika indikatorer som kan tyda på att ett klientärende handlar någon form av hedersförtryck. Samtidigt beskrevs att skilda förståelse kunde skapa rättsosäkerhet om det i allt för stor utsträckning var upp till den enskilda socialsekreteraren att ta ställning till om det är frågan om ett så kallat hedersärende eller inte.

Alltså det finns väl en risk för grupptänkande tänker jag. Ja alltså att man bestämmer sig för nåt som inte blir bra till slut, det finns det absolut. Men man kanske ändå skulle ha någon... ja... vad ska man säga? Vad ska man dra? Vilka ärenden är viktiga att diskutera? Är det heder eller vad handlar det om? (Socialsekreterare, Barn och ungdomsenheten).

En möjlig tolkning till detta kan vara att de allra flesta av intervjupersonerna uppgav att det inte fanns några tydliga skriftliga riktlinjer eller rutiner i den egna verksamheten som de kunde luta sig emot som ett stöd i olika bedömningar och överväganden.

Det finns inte nedskrivet i vår verksamhetsberättelse... men det finns ADAD som är ett frågebatteri [...]. Men det är ett stort frågebatteri där

man ställer massor med frågor, jag tror att det är inom nio områden... jag tror man nämner det där (Socionom, Stöd och behandlingsenheten).

Vi har nog inget uttalat, inte något jag vet i alla fall ”nu misstänker vi det, hur gör vi då?” På det här sättet blir det nog upp till handläggaren skulle jag säga (Socialsekreterare, Barn och ungdomsenheten).

Avsaknaden av policydokument och riktlinjer kan dels förklara varför ingen av respondenterna kunde uppge definitioner och indikationer på hedersvåld och förtryck på enhetsnivå. Detta skulle kunna förklara varför nuvarande kompetens om dessa frågor främst beskrevs som personbundet, snarare än som delade kompetenser i hela arbetsgruppen.

KUNSKAP OCH PERSONBUNDENHET

Att kunskapen om hedersrelaterat våld och förtryck är personbunden visade sig i flera av intervjuerna. Flera deltagare lyfte fram det egna intressets betydelse, både för hur hedersrelaterat våld identifierades och i den fortsatta hanteringen av ärendet.

Jag vet inte om det organiseras... frågan dyker ju upp emellanåt, men det blir väl mer att...jag tror att det är ganska personbundet, när det gäller om intresset finns där för de här frågorna, och om det är något som man själv uppmärksammar (Socialarbetare, Fältenheten).

Jag tycker ofta att det är så att man tycker om en viss typ av ärenden, och där är det där man hamnar. Just när man är utredande socialsekreterare så kanske det blir så att man nischar sig och tar den typen av ärenden. Då blir det de som alltid gör det. Men det är väl också bra, om jag har den kompetensen, då är det jag som ska göra det [...]. För om du inte upptäcker det, eller sätter på dig de glasögonen, då kan det innebära en jättekonsekvens (Socialsekreterare, Barn och ungdomsenheten).

Att arbeta i socialtjänstens olika verksamhetsområden kräver en stor bredd av kunskaper och färdigheter, både om målgruppen och om den variation av sociala problem som är kopplade till de klientkategorier som utgör enhetens specifika målgrupp. Ur det perspektivet är det kanske inte så anmärkningsvärt att kunskapen om heder, och intresset för att handlägga dessa ärenden, kan variera inom en och samma arbetsgrupp. Flera av intervjupersonerna lyfte också att det var svårt att veta hur kunskap om heder skulle prioriteras i förhållande till andra krav om kompetens om olika målgrupper som de möter i det dagliga arbetet.

Däremot kan variationen, som citaten illustrerar, bidra till en allt för stor personbundenhet när det gäller hur hedersärenden identifieras, riskbedöms

och utreds. En annan utmaning är att det inte verkar finnas några utarbetade strukturer för hur denna personbundna kompetens skulle komma hela arbetsgruppen till nytta. Det innebär att det kan uppstå kunskapsluckor i de fall den eller de medarbetarna som har särskilt intresse och kompetens kring heder slutar på arbetsplatsen. Det i sin tur kan bidra till en skörhet i organisationen.

Något som också är värt att lyfta fram, och som kan kopplas till avsaknaden av riktlinjer, var att ingen av intervjupersonerna visste om det fanns några krav på baskunskaper om hedersrelaterat våld och förtryck för att få en anställning. Det var inte heller någon som säkert visste om de utbildningar om heder som kommunen erbjöd var obligatoriska att ta del av. Detta skapade en viss osäkerhet kring vilken nivå av kunskap om heder som de förväntades ha. Det finns också en osäkerhet som är kopplad till att kunskapsnivån upplevs som fragmenterad inom arbetsgruppen.

Det finns inget krav att vi ska ha kunskap om hedersrelaterat våld och förtryck, men vi ska jobba med det, men nu ställs det inga krav [gällande utbildning, min not] på oss. Men vi har ju pratat mycket om hedersrelaterat våld och vi har ju lite kunskap. Men hedersrelaterat våld är ju väldigt brett och komplext (Socialarbetare, Fältenheten).

Att det inte finns någon form av informell rutin tyckte jag var ganska svårt när jag var ny och det inte var uttalat. Den här kompetensen finns ju till viss del "att det här behöver vi göra." Men det var svårt när man var ny och inte riktigt visste vad som gällde (Socialsekreterare, Barn och ungdomsenheten).

Jag har inte fått kunskapen via utbildning. Jag har fått den via den kultur som jag levte i och som jag känner, det är det jag vet om (Socialsekreterare, Flyktingstöd).

Utifrån avsaknaden av enhetliga och nedskrivna rutiner på såväl förvaltnings- som verksamhetsnivå, så anade flera av intervjupersonerna att förekomsten av ärenden som kunde kopplas till heder, samt omfattningen av de personer som levde under någon form av hedersvåld och förtryck, troligtvis var mycket större än vad de som yrkesverksamma hade kännedom om.

Det var inte heller någon som med exakthet visste hur många ärenden på enheten som var hedersrelaterade. Detta kan å ena sidan förklaras utifrån de olika uppdrag som åligger yrkesverksamma inom socialtjänstens olika verksamhetsområden. Å andra sidan var den enda möjligheten att

”kvantitativt” få en bild av förekomsten av hedersrelaterade ärenden att utgå ifrån hur ärendet initialt aktualiserats i det egna verksamhetssystemet.

Enligt respondenterna berodde inte underrapporteringen i första hand på en rädsla eller oro att för snabbt kulturalisera våldet, det vill säga en oro för att på förhand kategorisera ett ärende utifrån klienternas/familjens etniska bakgrund. Även om denna oro fortfarande fanns bland några av respondenterna eller i arbetsgruppen, så uppgavs inte denna ”beröringsrädsla” vara den främsta orsaken till den förmodade underrapporteringen i verksamhetssystemen. Snarare menade respondenterna att det vanligaste var att detta framkom under de kartläggande och utredande samtalen med såväl den hedersutsatta som med familjen. Det innebar i sin tur att många av hedersärendena identifierats med tiden och att de därmed ofta (i de fall det inte var uppenbart eller där det fanns ett behov av akuta insatser) aktualiserade ärenden som något annat än just heder i den första fasen. I de fall det inte bedömdes handla om akuta insatser eller en akut hotbild uppgav intervjupersonerna att det alltid var en fördel att kunna göra en större kartläggning och utredning av klientens livssituation. Detta för att säkerställa huruvida det faktiskt handlade om hedersrelaterat våld och förtryck eller om ärendet snarare kunde kategoriseras som dysfunktionella relationer mellan föräldrar och barn eller som våld i nära relationer; två kategoriseringar av ärenden som i betydligt mindre utsträckning än heder kännetecknas av kulturella och etniska tolkningsramar.

HEDERSRELATERAT VÅLD: EN ASPEKT AV VÅLD I NÄRA RELATIONER?

Men även om de flesta av respondenterna reflekterade kring vikten och betydelsen av att utkristallisera olika former av våld så var det ingen av dem som kunde, eller ville, göra en tydlig avgränsning mellan hedersrelaterat våld och våld i nära relationer. Några av respondenterna uppgav att de inte riktigt reflekterat kring denna fråga. Av dem som hade reflekterat kring detta ansågs våldsformerna genomsyras av både likheter och skillnader. Det i sin tur bidrog till att ingen av dem såg det som meningsfullt att definitionsmässigt skilja dessa våldsformer från varandra.

Det som beskrevs som gemensamt för båda våldsformerna var att det i grunden handlade om patriarkala strukturer, det vill säga ett uttryck för vissa mäns maktutövning och dominans mot främst kvinnor, men även mot män som på olika sätt bröt mot sociala och konventionella normer om maskulinitet.

Nu när jag pratar om det [HRVF, min not] och det handlar ju om relationsvåld också så tänker jag på det här med patriarkala strukturer, för det är ju ett maktspel, och det är det väl här också (Socialsekreterare, Vuxenenheten).

Det är väl om man ska hårdra del lite, så handlar det väl om patriarkala strukturer som styr över både pojkar och flickors liv (Socialarbetare, Fältenheten).

Det som däremot ansågs vara specifikt just för hedersrelaterat våld och förtryck handlade om betydelsen av att som socialsekreterare väga in betydelsen av familjen och det sociala nätverkets betydelse för, och delaktighet i, upprätthållandet av våldet och förtrycket. Det handlade också om balansen mellan att göra en mer omfattande utredning och den enskildes behov av akuta insatser. Den sistnämnda utmaningen var särskilt framträdande i utsagorna från yrkesverksamma inom barn- och ungdomsenheten och vuxenenheten.

Ibland kan man ju behöva balansera personens skydd... hur mycket man kan gå in i vissa saker med vissa familjemedlemmar, man behöver förhålla sig till den andras utsatthet och hur mycket [den enskilda, min not] blottas, så att det är väl det. Det viktiga att är påverka en ungdom mycket så [personen min not.] vill jobba med den här, men hela tiden, hur mycket kan jag det utan att den personen riskerar att fara illa? (Socialsekreterare, Barn och ungdomsenheten).

Jag tänker i ärenden där man inte misstänker en hederskultur, då tror jag inte att man är lika snabb med att tänka placering... eller LVU (Socialsekreterare, Barn och ungdomsenheten).

Betydelsen av klientens familj och omgivande nätverk i hedersärenden var något som socialarbetarna ständigt reflekterade över, oavsett socialtjänstområde. Det handlade dels om i vilken utsträckning som familjen/familjemedlemmar som uppgav sig vara ett stöd för den enskilde, också var involverade i våldet och förtrycket mot klienten. Här framträdde också en skillnad i relation till våld i nära relationer som beskrevs som specifik för just hedersrelaterat våld och förtryck – nämligen huruvida familjen skulle/kunde involveras i de insatser som beviljades. Detta innebar inte bara att normen om betydelsen av att involvera den enskildes nätverk fick hanteras med betydligt större försiktighet i dessa ärenden, utan också om att formuleringen av frågor till klienten/dennes familj i sig kunde utgöra en potentiell risk om de ställdes eller tolkades på "fel" sätt.

En annan skillnad i förhållande vad som generellt kännetecknar dysfunktionella familjerelationer och/eller variationen av våldsuttryck som ryms inom ”våld i nära relationer” handlade om vikten av att med kort varsel kunna bedöma klientens hotbild och om det fanns indikationer om omedelbara skyddsinsatser. För de yrkesverksamma som inte själva ansvarade för myndighetsutövning av insatser till målgruppen fanns en osäkerhet kring huruvida klienten skulle få gå hem själv eller om socialsekreterarna skulle förmedla direkt kontakt, alternativt följa med klienten till de handläggare som ansvarade för att fatta akuta beslut om olika former av skyddsplaceringar för målgruppen.

Vi har ju olika riktlinjer när det gäller våld i nära relationer [...]. Man ska inte låta personen gå hem, man ska be handläggare inom VINR att vara med på mötet, ja men det finns många rutiner när det gäller våld i nära relationer (Socialsekreterare, ekonomiskt bistånd).

VINR- handläggarna, det är handläggare som jobbar med folk som har våld i nära relationer, och då kontaktar vi dem direkt. Då för vi över ärendet till de handläggarna, det är de som tar över och träffar personen snabbt (Socialsekreterare, Flyktingstöd)

Men det var också andra utmaningar och avvägningar som artikulerades i arbetet med målgruppen. En utmaning som beskrevs som specifik för socialsekreterare på barn och ungdomsenheterna handlade om i vilken utsträckning de kunde bedriva utredningsarbete om personen i fråga var under 18 år. Det gällde specifikt de ärenden som bedömdes uppfylla de rekvisit som enligt Socialtjänstlagen (2001:453) krävs för att inte behöva inhämta vårdnadshavarnas samtycke.

Det mesta brukar man ju kunna motivera med barnets bästa, vi måste skydda barnet, men det kan ju också bli att den lösningen inte alltid är helt laglig. Vi sitter i ett sådant ärende just nu, men lagen säger... men vi måste faktiskt göra det här nu, det går inte att hejda liksom (Socialsekreterare, barn och ungdomsenheten).

Bland de utmaningar som beskrevs som mer generella nämndes bland annat att formuleringen av socialtjänstens arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck formulerades utifrån ett myndighetsperspektiv.

Jag tycker att det är svårt, jag tycker att det är så mycket om olika normer och att vi ser... hur vi än ser på det så kommer vi se det ur vårt perspektiv. Hade vi i stället varit i deras länder, så hade vi sett konstiga ut. Det är verkligen svårt, även om vi försöker att analysera det objektivt så har vi

ju våra... Ja det går inte att vara objektiv, det är heder utifrån vår kontext, inte deras kulturella kontext (Socialsekreterare, försörjningsstöd).

Den diskrepans som ovanstående citat illustrerar handlar om att socialtjänstens förståelse av hedersrelaterat våld och förtryck vilar på en viss utgångspunkt. Denna förståelse behöver dock inte delas av de personer som socialtjänsten identifierat som utsatta för, eller delaktiga i att utöva, hedersrelaterat våld och förtryck. Det uppgavs också kunna innebära att den enskilde själv inte upplevde hotbilden som lika akut eller överhängande som socialsekreterarna gjorde.

ARBETSSÄTT, METODER OCH INSATSER

Detta tema är uppdelat i två delar. Först redovisas de olika metoder och arbetssätt som intervjupersonerna beskrev att de använder sig i av i arbetet med att identifiera, utreda, och stödja klienter som levde under olika former av hedersförtryck. Därefter redovisas hur intervjupersonerna beskrev möjligheter och begränsningar gällande de insatser som i dagsläget kunde erbjudas klienter ur denna målgrupp.

I intervjuerna har det tydligt framgått att olika arbetssätt och metoder används i arbetet. Dessa metoder varierade också tydligt mellan olika socialtjänstområden. Exempel på nuvarande arbetssätt och metoder som användes var till exempel MI (Motiverande samtal), DUR (Dokumentation, Utredning, Resultat), Sign of Safety, FREDA (ett standardiserat bedömningsinstrument för att bedöma våld i nära relationer mellan vuxna personer), samt frågor som ställs inom ramen för VINR (Våld i nära relationer). Även om vare sig FREDA-instrumentet eller VINR- frågorna är anpassade för att identifiera hedersvåld, menade flera intervjupersoner att det i avsaknad av andra, för målgruppen mer specifika metoder och arbetssätt, kunde hjälpa till att identifiera denna kategori av ärenden.

Däremot gör vi ju de här VINR- frågorna och att vi gör en hälsobedömning som vi har knåpat ihop. Men där ingår ju inte direkt hedersfrågorna, utan det är hälsa över lag. Men en av frågorna handlar om våld och en av tanken med det är att man ska få fatt i lite symtom, för det är det inte alla som vill berätta om (Socialsekreterare, Flyktingstöd).

Ja FREDA, det är ju inte direkt hedersrelaterat, utan för att screena för våld, om det förekommer våld och då skulle det ju kunna framkomma där tänker jag [...]. Skulle jag få lite indikationer om det [hedersvåld, min not.] så skulle man säkert kunna göra FREDA för att kolla av lite mer (Socialsekreterare, Vuxenheten).

Däremot var det inte någon av intervjupersonerna som uppgav att de själva eller arbetsgruppen använde sig av någon specifik metod eller arbetsätt för att identifiera, kartlägga och utreda hedersrelaterat våld och förtryck. På en enhet användes ibland ADAD (Adolescens Drug Abuse Diagnosis), ett instrument som enligt en respondent åtminstone berörde frågor kopplat till hedersvåld och förtryck.

Det finns ADAD, det är ett stort frågebatteri där man ställer massor av frågor, jag tror att det är inom nio områden, jag tror att man nämner det [heder, min not] där (Socionom stöd och behandling).

I och med att ADAD är ett bedömningsinstrument som är utarbetat för att kartlägga en särskild form av social problematik, användes det dock inte i alla klientmöten.

Vidare påpekade intervjupersonen att det kunde vara känsligt att lyfta frågor om heder för tidigt i mötet med den enskilde eller familjen. Fokus låg snarare på att försöka bygga en hållbar allians med klienten och i förekommande fall dennes familj innan det blev aktuellt att använda sig av några standardiserade fråge- och kartlägningsinstrument eller bedömningsstöd i det konkreta arbetet. Två socialtjänstenheter var dock i uppstarten av att implementera ett nytt utrednings- och bedömningsstöd som specifikt utarbetats med fokus på målgruppen. Stödet är utarbetat av Socialstyrelsen och har getts namnet Patriark.

Det finns ett bedömningsinstrument... för att upptäcka och utreda hedersärenden, som vi är med och testar just nu. Men det är ett omfattande material (Socialsekreterare, Barn och ungdomsenheten).

Sen så finns det ett bedömningsinstrument just för hedersrelaterat våld som heter Patriark. Det kan man använda sig av, men då måste man gå en viss utbildning för att använda sig av det bedömningsinstrumentet (Socialsekreterare, Vuxenenheten).

Det var ingen av respondenterna som uppgav att de hade genomgått den utbildning som krävdes och det var inte heller någon av dem som riktigt visste i vilken utsträckning detta instrument användes av kollegorna. Eftersom användningen av detta instrument relativt nyligen introducerats på enheterna och ingen av respondenterna själva använt sig av det, var det ingen som hade någon åsikt om detta var användbart i arbetet med målgruppen. Detta kan också ses som en möjlig orsak till den generella skepsis som fanns mot att använda sig av bedömningsinstrument i arbetet med just denna målgrupp. Intervjupersonerna menade, som tidigare

påpekats, att det var viktigt att först skapa en förtroendefull relation med klienten, innan det kunde bli aktuellt att använda sig av mer standardiserade metoder och målgruppsinriktade frågor.

När det gällde möjliga insatser framstod det tydligt att den insats som främst stod till buds var akuta placeringar. Vilken form av placering som kunde bli aktuell baserades främst på klientens ålder.

Jag tänker i de flesta fall jag har varit med om så är det placering för den unge som är den främsta, sen familjebehandling. Jag försöker, vi har ett team som kan komma ganska fort om det är placeringsärende (Socialsekreterare, Barn och Ungdomsenheten).

Skyddat boende... som det är, sen har vi i och för sig mellanboenden, om det är så att man inte lyckas hitta ett skyddat boende, ett skyddat boende är en tillfällig lösning, så brukar vi ibland ha mellanboenden som man kan bo i upp till två år (Socialsekreterare, Vuxenenheten)

Att det främst var skyddsplaceringar som nämndes kan dels tolkas bero på att det är en av väldigt få insatser som socialtjänsten kan erbjuda i dagsläget. Dels kan det tolkas som en konsekvens av att socialsekreterarna ofta fick kännedom om hedersvåldet i ett så pass sent skede att inga andra insatser eller stöd framstod som lämpliga just då.

Däremot gick åsikterna isär när det gällde huruvida en skyddsplacering bidrog till en varaktig förändring. Några av intervjupersonerna uppgav till exempel att hedersförtryckets grund i kollektivism innebär att nästan alla skyddsplaceringar avbryts, och att personen flyttade hem till familjen igen. Andra hade mer positiva erfarenheter och menade att även om placeringen var tuff, så kunde det utgöra startskottet för den enskilde att frigöra sig från familjen och därmed också förtrycket. En utmaning som lyftes var emellertid att de flesta skyddsboenden var utformade för flickors/kvinnors behov av skydd, vilket innebar att utbudet av möjliga alternativ för akuta placeringar var mer begränsat för pojkar/män och HBTQI-personer.

Den andra formen av möjligt stöd handlade om stöd- och samtalsbehandling, en öppen insats som kunde beviljas såväl för klienten som för hela familjen. Men för att detta skulle lyckas betonade respondenterna att det krävs att socialtjänstens behandlare har nödvändig kompetens om hedersrelaterat våld och förtryck. De socialsekreterare som arbetade med samtalsstöd och behandling menade dock att de främst kunde identifiera personer och familjer där det förekom hedersrelaterat våld och förtryck, snarare än att de kunde arbeta stödjande och behandlade med individer och familjer där det

förekom hedersrelaterat våld och förtryck. Bland annat lyfte de fram att många familjer inte ville medverka vid dessa samtal av rädsla för att det skulle komma till kännedom bland personer utanför familjen.

Nej de går inte med på det, det är hotfullt om nätverket får reda på det, det fick vi erfara (Socionom, stöd och behandling).

Ytterligare en utmaning som nämndes när det gällde stöd och behandling som involverade hela familjen var just att det mycket väl kunde vara så att föräldrarna själva egentligen ville vara delaktiga i att upprätthålla detta förtryck. Däremot kunde det som ovan nämnts vara så de inte vågade stå upp för detta i förhållande övriga medlemmar i familjens sociala nätverk. Vidare uppgav intervjupersonerna att det kunde vara så att hedersvåldet och förtrycket kunde styras av familjemedlemmar och släktingar som inte ens bodde i Sverige. Därmed fanns det också en oro och ett motstånd mot att delta i stöd och behandling med risk för att detta skulle komma i familjen/nätverket till kännedom.

Ofta är det väldigt svårt, man vill inte att det ska sippra ut, även om vi säger "det här stannar mellan oss", så litar de inte på det. Dom litar inte på oss (Socionom, stöd och behandling).

Ytterligare en utmaning, som även nämndes av andra intervjupersoner, handlade om svårigheter att bedöma "ärligheten" i familjens/familjemedlemmarnas involvering i arbetet kring klienten.

Om man lyssnar in familjen för mycket, familjen kan ju också utlova guld och gröna skogar. Det vet man ju också speciellt i de här ärendena att om det blir heder så blir det så mycket ytterligare som står på spel [för familjen, min not.] (Socialsekreterare, Vuxenenheten).

Ibland kan man behöva balansera personens skydd i hur mycket man kan gå in i vissa saker med vissa familjemedlemmar. Man behöver förhålla sig till den andras utsatthet, hur mycket man blottar den. Så även om det är viktigt att påverka en ungdom och jobba med det här måste man hela tiden..."hur mycket kan jag göra utan att den här personen riskerar att fara illa, eller att mamman i familjen far illa, vågskålar hela tiden (Socialsekreterare, Barn och ungdomsenheten).

Möjligheterna att involvera klientens nätverk, inte minst i det stödjande arbetet, var förknippat med flera utmaningar som socialsekreterarna behövde ta ställning till. Den första utmaningen handlade om familjens genuina val att medverka i olika former av stöd och behandling som socialtjänsten kunde erbjuda. Den andra handlade om att ständigt överväga

familjens involvering i förhållande till riskfaktorer som detta kunde skapa för den enskilda klienten. Denna avvägning måste också förstås mot bakgrund av att flera av intervjupersonerna menade faktorer, som till exempel en mindre bra formulerad fråga, kunde få ödesdigra konsekvenser för klienten.

VILKA UTVECKLINGSOMRÅDEN LYFTER SOCIALSEKRETERARNA FRAM

Som tidigare påpekats uppfattar intervjupersonerna kunskapen om hedersrelaterat våld som mer personbunden än förankrad i hela arbetsgruppen. De uttrycker också osäkerhet kring om det finns någon form av "basnivå" av kunskaper som arbetsgivarna kräver att medarbetarna ska ha. Till exempel finns det oklarheter kring i vilken utsträckning de utbildningar om hedersrelaterat våld och förtryck som kommunen och andra aktörer erbjuder är frivilliga för medarbetarna att gå. De flesta intervjupersoner var positiva till den utbildning som de blivit erbjudna, både Länsstyrelsens webb-utbildning och utbildningar som anordnats av andra aktörer som till exempel Origo. Det som beskrevs som positivt var att de gav teoretisk grund för att förstå heder och hedersproblematik. Däremot menade några av intervjupersonerna att utbildningarna inte kompletterade varandra, eller byggde vidare på tidigare utbildningar.

Jag har gått flera sådana här hedersutbildningar eller hedersföreläsningar. Det jag kan tänka är att det finns mycket mer att lära. Men jag tycker att det finns väldigt lite variation inom det utbudet som finns. Det känns som lite som att varenda föreläsning om heder börjar om på ruta noll (Socialarbetare, Fältenheten).

Ett utvecklingsområde som flera av intervjupersonerna lyfte fram var därför mer specialiserad utbildning, det vill säga en utbildning som inte bara fokuserar på socialtjänsten som verksamhetsområde, utan som även har fokus på andra verksamhetsområden som bedriver socialt arbete.

Att man skulle ta ett helhetsgrepp och köra lite grunden. Inte bara "vad är hedersproblematik", utan vad är heder, hur upptäcker man heder och vad ska man tänka på beroende på var man jobbar? Man måste få möjligheter att reflektera över hur det påverkar ens jobb, men också hur man ska jobba vidare med det (Socialsekreterare, Flyktingstöd).

Det skulle absolut vara jättespännande om man kunde hitta en grund med koppling till ekonomi. Vilka frågor kan man ställa och vilka frågor kan man ställa till alla, utan att göra skillnad på folk? (Socialsekreterare, Ekonomiskt bistånd).

En utbildning som är nischad inom vårt yrke liksom, inte bara... självklart är det viktigt att veta vad heder är, strukturer och hur det fungerar på en

grundnivå. Men också ”hur ska vi applicera det vi vårt jobb”, det är viktigt, i handläggningen och i hur vi pratar med familjer (Socialsekreterare, Barn och ungdomsenheten).

Utifrån intervjuerna framstår det som att vissa behov kopplat till kunskapsutveckling är desamma för samtliga intervjupersoner och socialtjänstområden. Ett sådant exempel är behovet av kunskap om vilka frågor som kan ställas, och hur de ska ställas, i mötet med klienter och familjer. Men som citaten ovan visar så efterfrågas även mer specifik utbildning som tar hänsyn till de skilda förutsättningar och uppdrag som råder mellan olika socialtjänstområden.

BETYDELSEN OCH UTFORMNINGEN AV DET FÖREBYGGANDE ARBETET MOT HEDERSRELATERAT VÅLD OCH FÖRTRYCK

Det tema som fick minst utrymme i intervjuerna handlade om det förebyggande arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck och möjligheterna att identifiera detta i ett tidigare skede. Att det förebyggande arbetet inte fick större fokus kan tolkas på olika sätt. För det första finns det olika krav, förväntningar och möjligheter för de olika socialtjänstenheter att arbeta förebyggande. För det andra har det förebyggande arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck fått relativt lite uppmärksamhet i forskning- och praktiktäna utvecklingsarbeten i jämförelse med andra perspektiv. Därför var det inte så märkligt att det främst var socialarbetare som arbetade på fältet som uppgav att de arbetade förebyggande/preventivt med unga personer som kunde befinna sig i en hederskontext. Detta arbete utfördes på platser där många yngre personer vistades, men spred också information och höll föreläsningar på olika skolor i kommunen. En utmaning som uppmärksammades handlade om möjligheten att bygga hållbara relationer till skolpersonalen för att kunna identifiera barn och ungdomar som levde under hedersvåld och förtryck.

Egentligen har läraren sekretess gentemot oss, men det handlar också om vilken relation vi har till den skolan eller kuratorn, vi kan ha bra relationer med en del (Socialarbetare, Fältenheten).

Relationen mellan socialtjänsten och skolan lyftes också fram som en viktig del i det förebyggande arbetet, och det gällde både de obligatoriska skolformerna och förskolan.

Sen tror jag att det upptäcks så himla sent, vi får ofta in anmälan när de berättar om det värsta, värsta, bortgifta eller vad som, men dom kan ju upptäcka att lillebrorsan övervakar lillsyrran på förskolan (Socialsekreterare, Vuxenheten)

Det vanligaste är kanske att det är genom skolan eller på annat sätt som det kommer fram (Socialsekreterare, Flyktingstöd).

Till skillnad från överföringen av ärenden och information mellan olika socialtjänstenheter som fungerade bra fanns det inte samma självklara former av informationsöverföring mellan socialtjänsten, förskolan och grundskolan. Detta kan anses vara ett prioriterat utvecklingsområde då verksamhetsområdena kompletterar varandra. Det är i förskolan och skolan som möjligheterna finns att identifiera tidiga tecken på hedersrelaterat våld och förtryck. Samarbete och samverkan mellan förskolan, grundskolan och socialtjänsten framstår därför som en viktig förutsättning för att det preventiva arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck ska bli framgångsrikt.

Slutsatser och framåtblickande diskussion

Det övergripande syftet med denna rapport har varit att öka kunskapen om socialtjänstens arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck. Detta har gjorts genom intervjuer såväl samordnare mot hedersrelaterat våld och förtryck och samordnare som arbetar med våld i nära relationer. Vidare har ett antal intervjuer genomförts med socialarbetare anställda inom olika verksamhetsområden i Järfälla kommun och i Sollentuna kommun. Intervjuerna har syftat till att kartlägga nuvarande arbetsätt och fungerande rutiner som möjliga utvecklingsområden när det gäller socialtjänstens arbete med denna målgrupp.

Som tidigare nämnts så kom flera faktorer att påverka studiens genomförande och innebar bland annat att projektets slutliga design inte kom att följa den projektplan som formulerades innan uppstarten. Men trots att det påverkar resultatens giltighet och bäring, ges ändå en inblick i samordnarnas och socialtjänstens reflektioner och erfarenheter av att möta personer som lever under olika former av hedersförtryck. I resultatredovisningen framträder också skillnader och likheter. Några av dessa skillnader kan bero på samordnarnas och socialarbetarnas skilda uppdrag inom respektive kommun och socialtjänstenhet. Det innebär till exempel att en samordnare med ett kommunövergripande uppdrag har mindre detaljkunskap än en samordnare som mer specifik arbetar mot socialtjänstens individ- och familjeomsorg. På samma sätt har en socialarbetare som arbetar uppsökande på "fältet", större möjligheter än en myndighetsutövande socialsekreterare att arbeta förebyggande och tidigare kunna identifiera unga personer som lever eller riskerar att befinna i utsatta eller riskfyllda livssituationer.

Den avslutande diskussionen kommer att ta ett helhetsgrepp, vilket innebär att såväl de bearbetade intervjuerna med såväl samordnarna som med socialsekreterarna, socionomerna och socialarbetarna vävs samman. Vidare kommer diskussionen att lyfta fram såväl det som kan beskrivas som lovande eller fungerande som några av de utvecklingsområden som också utkristalliserade sig under bearbetningen av intervjuerna.

De teman som avser att illustrera det som kan beskrivas som lovande/fungerande utgörs av följande tre teman, *ökad reflektion och kunskap om hedersrelaterat våld och förtryck, argument för ett breddat*

hedersbegrepp samt att våga fråga. De teman som avser att synliggöra möjliga utvecklingsområden utgörs av behovet av gemensamma definitioner, att förebygga personbunden kunskap, målgruppsanpassade metoder och arbetssätt, behovet av verksamhetsanpassad utbildning och handläggningsstöd, att utveckla målgruppsanpassade insatser samt behovet av att stärka det förebyggande arbetet.

Ökad reflektion och medvetenhet om hedersrelaterat våld och förtryck

Tidigare studier har visat att socialtjänsten att socialtjänsten brister i bemötandet och handläggningen för personer som lever under hedersrelaterat våld och förtryck. Bland annat påpekade till exempel Länsstyrelsen (2002:6) att kvinnojourer, skolpersonal och ungdomsmottagningar att socialtjänsten saknade nödvändig kunskap om flickornas situation. Vidare påpekas att även socialtjänsten ansåg att det var svårt att göra riskbedömningar, eftersom hotbilden kan vara komplicerad och där inte sällan ord ställs mot ord. Vidare framkom att socialtjänsten ofta upplevde att föräldraperspektivet och det kulturella perspektivet lätt "tar över", vilket innebär, i det här fallet, att flickan situation inte alltid tas på allvar. Detta påpekas även i en tidig rapport av De Los Reyes (2003:8) som menar att flickors situation tenderar att missförstås, missbedömas och bortprioriteras av socialtjänsten. En av tolkningarna till detta uppges att etniska föreställningar bidrar till att flickorna schabloniseras utifrån en etniskt kodad mall. En annan utmaning som Björktomta (2006:43) lyfter fram är att de socialsekreterare som intervjuades uttryckte en stor osäkerhet kring dessa ärenden och vad en orosanmälan om misstänkt hedersvåld skulle kunna leda till för den enskilda. Avslutningsvis påpekade Schlytter & Linell (2008:16) att det finns förhållandevis lite evidensbaserad forskning när det gäller vad som orsakar våldet, samt kopplingen mellan olika metoder, behandlingar och utfall. De studier som redovisas ovan har några år på nacken, och vissa slutsatser, som till exempel implementeringen av evidensbaserade metoder och arbetssätt i socialtjänstens kartläggande utredning och handläggning av ärenden som innefattar eller misstänks innefatta någon aspekt av hedersrelaterat våld eller förtryck.

Även om resultatet från föreliggande rapport ska tolkas med viss försiktighet, framstår det ändå som att det går att tala om ett visst perspektivskifte i förhållande till de utmaningar som ovanstående rapporter presenterar. Utifrån resultaten går det att ana att det i dag finns en betydligt större reflektion och medvetenhet om hedersrelaterat våld och förtryck, samt en vilja och en ambition av att kunna ge personer som tillhör målgruppen ett adekvat och rättssäkert stöd. Detta perspektivskifte kan ses på flera nivåer i

socialtjänstens organisation. Till exempel kan införandet av samordnare med särskilt ansvar för att koordinera och stärka socialtjänstens roll och uppdrag i mötet med flickor/pojkar och kvinnor/män som lever under olika former av hedersrelaterat förtryck. Det visar att det finns en kommunal strategi som kan tolkas som en markör för att erkänna denna våldsform som specifik och som genomsyras av särskilda förutsättningar som skiljer ut det specifika i denna våldsform i förhållande till de våldsuttryck som faller under den något bredare kategoriseringen våld i nära relationer.

Även intervjuerna med yrkesverksamma inom socialtjänsten och samordnarna ger vid handen att det finns en ökad medvetenhet om hedersrelaterat våld, dess bakomliggande förklaringar och de specifika aspekter som skiljer ut denna våldsform från andra. Det här ska inte tolkas som att det inte finns behov av vidareutbildning i ämnet. Men en förutsättning för att vidareutbildning ska uppfattas som meningsfull av yrkesverksamma är att de själva har en ökad reflektion och medvetenhet om hedersrelaterat våld och förtryck. Ett exempel på att denna medvetenhet nått ut till stora delar av socialtjänstens verksamhetsområden är att såväl socialsekreterare inom socialpsykiatri och försörjningsstöd reflekterade kring detta i kontakten med klienter: socialtjänstområden som kanske inte första hand har förknippats med hedersrelaterat våld och förtryck.

Argument för ett breddat hedersbegrepp

Ett annat tema som utkristalliserade sig i intervjuerna med samordnarna och socialarbetarna var behovet av ett breddat hedersbegrepp, som innebär att även HBTQ- personer och personer med funktionsvariationer kan utsättas för hedersrelaterat våld och förtryck. Det är inte en definition som alla forskare skulle hålla med om. Vissa menar till exempel att det är flickas sexualitet och oskuld som utgör grunden för att upprätthålla familjens heder, i jämförelse med detta är varken HBTQ eller funktionsvariationer att betrakta som oskuldsnormer. Samtidigt påpekar forskare, som till exempel Baianstovu, Cinthio, Särnsted-Gramnas & Enelo (2019:591) att en alltför ensidig fokus om att hedersrelaterat våld och förtryck enbart handlar om heteronormativa relationer mellan könen leder till att många barn och unga inte uppmärksammas. Sinnebilden av att den hedersutsatta är en heterosexuell kvinna är förvissa korrekt, samtidigt så kan det innebära att personer med funktionsvariationer samt HBTQ- personer livssituationer i en hederskontext tenderar att bli osynliggjorda. I rapporten refereras till forskning som visar att HBTQ- personer i en hederskontext riskerar att bli utsatta för förebyggande våld och strikt kontroll av sina familjer. Detta framkommer också i en kunskapsöversikt av Darjm, Nathorst-Böös & Jarl-Åberg (2011:22) som visar att gruppen unga HBT-personer som varit utsatta

för hedersrelaterat våld varierar mellan religion och ursprung. Oavsett detta framstår det snarare som regel än undantag med självmordstankar och självmordsförsök inom denna grupp.

En annan aspekt som framkommer i denna rapport och som kan relateras till betydelsen av ett vidgat hedersbegrepp är att lyfta in utövarna i diskussionen och som en målgrupp som också är i behov av stöd och andra insatser för att kunna förändra sitt beteende. Flera intervjupersoner lyfter till exempel fram betydelsen av att de pojkar/män som utövar hedersrelaterat våld och förtryck mot flickor och kvinnor i det egna nätverket lätt kategoriseras som förövare. Men även om det ur ett statistiskt perspektiv är så att det framförallt är flickor och unga kvinnor som påverkas av det kollektiva hedersförtrycket av män i hennes närhet, är det samtidigt så att pojkar/män också kan tilldelas en kontrollerande och bestraffande roll mot sin egentliga vilja. Det innebär att pojkar och unga män enligt Hedersförtryck.se å ena sidan kan inta rollen som förövare, å andra sidan falla offer för de förväntningar som finns för att de ska föra hedern vidare.

Det är inte helt okontroversiellt att hävda att HBTQ och funktionsvariation har en plats i hederskontexten. Däremot visar resultatet från intervjuerna att ett breddat hedersbegrepp kan skapa en större förståelse hur hedersbegreppets olika uttrycksformer i förhållande till det, som utöver oskuldsnormer, även utmanar hedersproblematikens strukturering och uttryck. Vidare menar respondenterna att det också bidrar till en mer nyanserad bild av att gränsen mellan att vara en förövare och ett offer kanske inte är så tydlig som vi kanske tror. Vidare artikulerar det för att fokus också måste läggas på förövaren i syfte att försöka åstadkomma förändring.

Att våga fråga

Ett tema som också framträder som positivt är samordnarnas och socialarbetarnas vilja att våga lyfta frågor som handlar om hedersrelaterat våld och förtryck med klienten. Samtidigt påpekar Bergman & Olsson (2018) att det å ena sidan kan vara svårt att identifiera huruvida ärenden handlar om hedersrelaterat våld eller om det i stället handlar om våldshandlingar som snarare skulle kategoriseras som våld i nära relationer. En annan utmaning som författarna nämner och som även lyfts fram i föreliggande studie är oron för att interventionerna ska tolkas som ett uttryck för rasism. Denna risk påpekas även av Baianstovu et al. (2019:333) som menar att kulturella tolkningar av våldet kan få våldsutsatta och deras anhöriga att känna sig som stereotypa representanter för en viss grupp eller kategori.

Samtidigt visar föreliggande rapport att det finns tendenser som visar att socialarbetare känner sig mer bekväma i att ställa dessa frågor, även om de är medvetna att det de måste ställa frågan med viss vaksamhet eller på olika sätt bygga ett förtroende för klienten för att denne ska öppna sig. Som flera personer i föreliggande studie påpekar är det ytterst ovanligt att de möter klienter som själva säger att de lever under hedersrelaterat våld och förtryck eller ens riktigt själva kan bedöma hotbilden som kan finnas omkring dem. Men som föreliggande rapport visar framstår det som att socialarbetarna utvecklar en större sensitivitet och medvetenhet om hur frågor kan och ska ställas. Det som ändå utgör en viss utmaning är att dessa ärenden ofta skiljer sig från andra familjerelationer där det förekommer våld och förtryck. Vidare utgör arbetet med denna målgrupp att det krävs en noga avvägning när det gäller i vilken utsträckning familjen ska involveras i kartläggningen och utredningen kring den enskilda. Som bland annat Unni Wikan (2019) påpekar i boken "Om heder", kan hedersvåldet mycket väl sanktioneras av kvinnor i familjen eller av personer som lever utanför landets gränser. Det i sin tur skapar utmaningar och dilemman när det gäller vilka personer som kan som är involverade i våldet, och vilka personer i det sociala nätverket som kan fungera som stödjande för den enskilde. Det är ett dilemma som inte alltid är så lätt för yrkesverksamma att ta att ta ställning till.

Något som också framstår som positivt är att det inom respektive förvaltning finns fungerande rutiner för hur ärenden som innefattar heder snabbt kan lämnas över till behöriga socialsekreterare om de aktualiseras inom socialtjänstverksamheter som inte primärt arbetar med myndighetsutövning för den målgruppen.

MÖJLIGA UTVECKLINGSOMRÅDEN

Behovet av gemensamma definitioner

Ett tema som flera av intervjupersonerna i denna studie lyfte fram var att de saknades riktlinjer för hur arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck skulle organiseras. Vidare uppgav flera av respondenterna att de saknade kunskap om övergripande riktlinjer och mål gällande kommunens arbete med att motverka hedersrelaterat våld och förtryck. En anledning till det kan givetvis vara de särskilt förutsättningar som rådde under den tidsperiod som denna studie genomfördes. För det första kom pandemin att på olika sätt påverka socialtjänstens verksamheter, och bidrog bland annat till att planerade utbildningssatsningar fick skjutas på framtiden (Engwall, Gärdegård, Kazemi & Storm, 2020). En samordnare berättade till exempel att hon inte såg det som fruktbart att genomföra en utbildning via länk eftersom det inte gav tillfredsställande möjligheter för arbetsgruppen att fortsätta

diskussionen i ett kollegialt sammanhang. Något som denna samordnare såg som relevant för att förankra diskussionerna i arbetsgruppen. En annan utmaning var att hederssamordnarna i såväl Järfälla som Sollentuna kommun slutade sina anställningar samtidigt. Det bidrog i viss mån till att det påbörjade arbetet med att förankra rutiner och arbetssätt stannade upp.

Även om olika myndigheter och organisationer gjort försök att definiera innebörden i hedersrelaterat våld och förtryck, finns det ingen definition som kan betraktas som överordnad någon annan. Även om de vedertagna definitioner som finns utgår från några gemensamma rekvisit, finns det också mindre glidningar mellan de definitioner som finns att ta del av. Givetvis är det så att medarbetare inom socialtjänsten har rätt att själva välja hur de vill betrakta innebörden i hedersrelaterat våld och förtryck, kan det finnas en poäng att utarbeta en definition som så att säga utgör en arbetsdefinition för arbetet i den specifika socialtjänstverksamheten. Om allt för många individuella tolkningar av begreppet cirkulerar inom arbetsgruppen kan det göra att olika tjänstepersoner gör olika tolkningar och det som en medarbetare ser som tecken för hedersrelaterat våld och förtryck, tolkas som något helt annat av en annan medarbetare. Även om olika perspektiv kan vara berikande- framstår det som viktigt att också formulera en definition som inte öppnar upp för allt för varierade tolkningar och uppfattningar i ett arbetssammanhang. Det i sin tur skulle kunna bidra till en mer enhetlig kategorisering av olika ärenden för att lättare kunna identifiera/sortera ut hedersrelaterade ärenden. En gemensam uppfattning bland både samordnarna och de intervjuade socialarbetarna är att andelen hedersrelaterade ärenden förmodligen är större än vad aktualiseringarna visar.

Att förebygga en personcentrerad kunskap

Ett tema som framkommer i intervjuerna är att kunskapen om hedersrelaterat våld framstår som relativt personbunden. Det i sig är kanske inte något anmärkningsvärt. Som socialsekreterare och socialarbetare krävs omfattande kunskap kring den målgrupp som utgör enhetens primära målgrupp och sociala problem. Det är därmed relevant att fråga sig hur mycket kunskap om just heder som är möjlig att ställa- med tanke på övriga kompetenskrav. Den stora utmaningen handlar kanske inte primärt om att någon/några har särskilt intresse och kunskap om denna målgrupp. Däremot tenderar det att bli skört om personen avslutar sin anställning och det inte finns strukturer och rutiner för att överföra kunskapen. Ett utvecklingsområde skulle kunna vara att göra de utbildningar som kommunen erbjuder om hedersrelaterat våld som obligatoriskt. Utifrån

intervjuerna med samordnarna och socialarbetarna framstod det inte helt klart om deltagandet var frivilligt eller obligatoriskt.

Målgruppsanpassade metoder och arbetsätt

Under intervjuerna framstod det som att det inte fanns några specifika metoder och arbetsätt som användes i arbetet med att kartlägga och utreda personer som lever under olika former av hedersrelaterat våld och förtryck. Det är i sig inte så anmärkningsvärt eftersom metoder och strukturerade arbetsätt skiljer sig mellan olika socialtjänstområden utifrån vilka personer som utgör verksamhetens primära målgrupp. Inom vissa enheter hade Socialstyrelsens handläggningsstöd Patriark implementerats på försök. Men för att vara behörig att använda detta handläggningsstöd krävs en introducerade utbildning. Det var ingen av respondenterna som genomgått utbildningen och det var inte heller någon som riktigt kunde besvara om stödet upplevdes som relevant och målgruppsanpassat. Eftersom implementeringen av detta stöd var i sin linda, finns det ett behov att senare göra fördjupade granskningar om stödets förtjänster och begränsningar i ett senare skede.

Behovet av verksamhetsanpassad utbildning och handläggningsstöd

När det gällde behovet av kompetensutveckling så lyfte både samordnarna och de intervjuade socialarbetarna att de utbildningar som de erbjudits var relevanta. Däremot lyfte de flera önskemål för att ytterligare stärka utbildningens innehåll till det specifika arbete som socialtjänstens medarbetare utförde i sitt dagliga arbete. När det gällde grundkurserna i hedersrelaterat våld så beskrevs de som intressanta och relevanta. Däremot upplevdes vidareutbildningen inte riktigt bidrog till att lyfta hedersfrågan djupare, i stället uppfattades det som att dessa egentligen inte bidrog med så mycket fördjupade kunskaper i förhållande till den tidigare grundkursen. Både samordnarna och socialarbetarna argumenterade för utbildningar som tydligare kopplade till de specifika arbetsuppgifter inom de olika socialtjänstområdena. Socialsekreterare inom BoU efterfrågade till exempel utbildning som kunde stödja dem i deras konkreta arbete i mottagningsgruppen. På samma sätt efterfrågade fältarbetande socialarbetare samt socialsekreterare och socialsekreterare inom försörjningsstöd utbildning som tydligare kopplade till deras specifika uppdrag och ansvarsområden.

Dessa önskemål om verksamhetsanpassade utbildningar ska inte tolkas som att de var helt disparata från varandra. Snarare fanns det en hel del likheter, som till exempel hur det går att lyfta dessa frågor på ett respektfullt sätt och som inte skrämde personen. Det här kan tolkas som att det fortfarande finns

en viss rädsla för att lyfta dessa frågor, utifrån oro över vad konsekvensen kan bli för den enskilde. Framförallt handlade det om inte under några omständigheter riskera att eventuella frågor skulle få negativa konsekvenser för den enskilde.

Att utveckla målgruppsanpassade insatser

Ett tema som framkom i flera intervjuer var det begränsade insatsutbudet som stod till buds för målgruppen. Det allra vanligaste insatsen var någon form av skyddsplacering. En anledning till det uppgavs vara att socialtjänsten ofta fick kännedom om situationen i ett så pass sent skede att det inte fanns några andra alternativ att erbjuda. Intervjupersonerna hade skilda åsikter huruvida en skyddsplacering fick ett positivt utfall för den enskilda. Några menade att insatsen var mindre lämplig med tanke på att individen helt avskärmades från sitt sociala sammanhang. Dessa intervjupersoner menade att det vanligaste var att personen avbröt placeringen och flyttade hem till familjen igen. Andra hade mer positiva erfarenheter och menade att skyddsplaceringen kunde utgöra starten för den enskilda att kunna distansera sig från nätverket och inleda processen mot ett mer självständigt liv. En utmaning som nämndes var dock att merparten av de skyddade placeringarna utgick från en norm om den hedersutsatta som en ung kvinna. Det innebar att det fanns betydligt färre skyddsalternativ för pojkar/män och för personer som identifierade sig som HBTQ.

Några av intervjupersonerna uppgav också att de trodde samtalsbehandling kunde användas i högre utsträckning, än vad som nu var fallet. Samtidigt påpekades att det kunde vara förenat med vissa utmaningar, som till exempel om personen var under 15 år och där det inte framstod som lämpligt att involvera eller meddela vårdnadshavarna. Samtidigt lyfte några av respondenterna att det i vissa familjer fanns personer som distanserade sig från hedersvåld och som kunde fungera som ett stöd för den enskilde. Men det krävde noggranna övervägningar för att försäkra sig om att personen inte var en del i det kollektiva nätverk som utsatte eller sanktionerade våldshandlingar. Andra förslag som lyftes fram handlade om att så tidigt som möjligt förankra och informera föräldrar om vad som gäller i Sverige, och att dessa tidiga interventioner kunde få ett positivt utfall på längre sikt.

Behovet av att stärka det förebyggande arbetet

Det sista temat, som berör behovet av att utveckla det förebyggande arbetet och utarbeta samverkansrutiner mellan till exempel socialtjänsten och olika skolformer lyftes fram som ett möjligt utvecklingsområde. De allra flesta av de socialtjänstmedarbetare som intervjuades uppgav att det fanns fungerande rutiner för informationsöverföring mellan de olika

socialtjänstenheterna. Däremot var dessa inte lika väl etablerade med förskolan, grundskolan och gymnasiet. En av de socialarbetare som arbetade uppsökande menade att det var personliga relationer med skolhälso teamet eller rektorn som avgjorde om de fick möjlighet att besöka skolorna och informera om sitt arbete och bland annat lyfta frågor om heder och destruktiva maskulinitetsnormer. Vidare framstod det som att dessa möten främst skedde på mellanstadiet och högstadiet. Däremot framstod det inte som att det fanns någon tydlig samverkan med till exempel förskolan, en skolform som dels skulle göra det möjligt att på ett mycket tidigt skede identifiera tecken på hedersnormer och förtryck. Dels skulle förskolan också fungera som en viktig verksamhet för att tidigt fånga upp barnens föräldrar i syfte att dels bedriva förändringsarbete, men också tidigt identifiera situationer kopplade till heder som kan utgöra en grund för förändringsarbete som involverade hela familjen eller i mer allvarliga i fall väcka frågor om behovet av en orosanmälan.

Referenser

Baianstovu, R., Strid, S., Cinthio, H., Särnstedt- Gramnaes, E., & Enelo, J-M. (2019). *Heder och samhället. Det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar*. Örebro: Örebro: Universitet.

Björktomta, S. (2005). *Unga kvinnor, frihet och heder – om socialt arbete och hedersrelaterat våld*. Sköndalsinstitutets arbetsrapportserie nr 37. Stockholm: Ersta Sköndal högskola

Darj, F., Nathorst- Böös, H., & Jarl-Åberg, C. *HBT & Heder. En intervjustudie om unga HBT-personer som lever i familjer med hedersnormer*. Stockholm: Almaeuropa & RFSL Ungdom.

De Los Reyes, P. (2003). *Patriarkala enklaver eller ingenmansland? Våld, hot och kontroll mot unga kvinnor i Sverige*. Integrationsverkets skriftserie.

Schlytter, Astrid & Linell, Hanna (2008) *Hedersrelaterade traditioner i en svensk kontext: en studie av omhändertagna flickor* (Rapport 2008:2). Sollentuna: FoU Nordväst i Stockholms län.

Länsstyrelsens rapport 2002:13. *Rätten till sitt eget liv: Behovet av skyddat boende i patriarkala familjer*. Stockholm: Länsstyrelsen.

Myndigheten för vårdanalys (2020). *Strukturer för stöd. Utvärdering av det nationella uppdraget att motverka hedersrelaterat våld och förtryck*. Rapport: 2020:8. Stockholm: Myndigheten för vårdanalys

Olsson, H., & Bergman, A. (2018). *Socialtjänstens arbete med hedersvåld. Resultat från en intervju-undersökning*. Rapport 2018: 01. Länsstyrelsens: Dalarna.

SBU (2019). *Insatser mot hedersrelaterat våld*.

Socialstyrelsen (2021). *Bedömning av hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i nära relationer Stöd till socialtjänst och hälso- och sjukvård*. Stockholm: Socialstyrelsen.
<https://www.sbu.se/contentassets/b5fa92f1409d4e2dbf6374863ecd9034/litteratursokning.pdf>.

Widerberg, K. (2002). *Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.

Wikan, Unni. (2019). *Om heder*. Göteborg: Daidalos.